

Решетняк О. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови та літератури
Донбаського державного педагогічного університету

ПАРАДИГМА БІБЛІОНІМІВ ЯК ВЕРБАЛІЗАТОРІВ КОНЦЕПТУ ГРІХ У САКРАЛЬНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню парадигми бібліонімів з антропонімним і топонімним компонентами як вербалізаторів концепту гріх у сакральному дискурсі. У науковій розвідці окреслено межі поняттєвого поля зазначеного концепту; виокремлено асоціативно-образну парадигму старозаповітних і новозаповітних символів з антропонімним і топонімним компонентами як вербалізаторів цього концепту; проаналізовано співвідношення між символом-бібліонімом і концептом гріх в українській лінгвокультурології.

Ключові слова: Біблія, концепт, символа, вербалізатор, бібліонім, асоціативно-образна парадигма, гріх.

Постановка проблеми. Святе Писання було, є і завжди буде системою еталонів, маркером шкали ціннісних орієнтирів будь-якої лінгвокультурної спільноти, й української зокрема. У періоди соціально-політичної нестабільності, принципового руйнування основних критеріїв суспільної свідомості біблійним персоналіям завдяки їхній універсальності притаманне чітке морально-етичне спрямування, оскільки вони маніфестують архетипні поняття добра і зла.

Прецедентні біблійні імена є домінантами накопичення та трансляції духовних цінностей, бо інформацію про символічне значення слова не завжди фіксують лексикографічні джерела, тому часто її можна виділити лише на підставі фонових знань носіїв культури. Бібліоніми імплікують емоційно-оцінні аспекти буття, оперування такими прецедентами вможливує декодування, об'єктивування, матеріалізацію того чи того старозаповітного або новозаповітного феномена. На думку Дж. Лакоффа та М. Джонсона, концептуальною метафоризацією є спосіб фіксування в мові знань про світ, підвалинами якого є принципи наочності позначення складних і неспостережувальних явищ за аналогією до фізичних і спостережувальних [1, с. 211]. Його особливістю є реїфікація непередметних сутностей: психологічних, ментальних, соціальних; їх концептуалізація: спосіб опису за образом і схожістю (сприймання) предметного світу. Унаслідок дії такого потужного семантичного механізму в мові виникають додаткові, переносні, метафоричні й метонімічні значення, формується ідіоматична площина. За таких умов реалії довкілля усвідомлюються, аксіологізуються, символізуються, а внутрішній світ індивіда параметризується й об'єктивується. Реалізуючись у вербальних образах і символах, імена-концепти конденсують підсвідомі архетипні знання, уможливають інтерпретацію духовно-культурних, психолінгвістичних, лінгвокультурологічних асоціацій та оцінювання, що й спричинило їх залучення до концептосфери й семіосфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему лінгвокультурних концептів студіювали М. Алефіренко, О. Цапок, І. Голубовська, В. Карасик, В. Кононенко, В. Маслова, О. Селіванова, О. Левченко, О. Близнак, О. Задорожня, П. Мацьків,

А. Пікалова, В. Яковлева та інші вчені. Вербалізатори, тобто маркери, лінгвокультурних концептів неодноразово були предметом досліджень. Однак окремої наукової розвідки, присвяченої аналізу особливостей антропонімів як вербалізаторів концепту, у сучасному вітчизняному мовознавстві немає.

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати парадигму бібліонімів з антропонімним і топонімним компонентами як вербалізаторів концепту гріх у сакральному дискурсі. Мета передбачає виконання таких завдань:

- окреслити межі поняттєвого поля зазначеного концепту;
- виокремити асоціативно-образну парадигму старозаповітних і новозаповітних символів з антропонімним і топонімним компонентами як вербалізаторів цього концепту;
- проаналізувати співвідношення між символом-бібліонімом і концептом гріх в українській лінгвокультурології.

Виклад основного матеріалу. Кореляція між концептами й символами залежить, насамперед, від метафоричних принципів, за якими відбувається вербалізація, у разі залучення певної біблійної символа до вербалізації суттєву роль відіграє позитивне чи негативне оцінювання концепту, підданого їй. Антропонімний чи топонімний компонент є образним корелятом і мотивує ядерні семи *гріх / праведність*, а емотивно-асоціативна облігаторність її увиразнює, інтенсифікує. Бібліоніми становлять ядро внутрішньої форми усталеного вислову, орієнтуючи на притаманні референту риси мовної ситуації. У бібліонімах домінує норма християнської моралі, елементи якої маркують національно-культурну інформацію. Ці норми оприявнюють соціально схвалені інваріанти людської поведінки. Глибоко засвоєні, узагальнені етнічною свідомістю, вони набувають емоційно-оцінного забарвлення в категоріях *гріх / праведність*. Така опозиція є типовою метафоричною абстракцією. Концепти *гріх / праведність* можуть вербалізуватися незвичними, а тому непомітними метафорами чи описово [2, с. 57]. Абстрагування зумовлене концептуалізацією символом як маніфестантів вічного, позачасового. Окреслені поняття категорії в біблійному дискурсі репрезентують стабільну семантико-конотативну інформацію.

Гріх як вияв зла у Святому Писанні є одним із значущих концептів духовної культури та світосприймання українського етносу, його психології, етично-моральних принципів, релігійних знань. Лексема *grēx (не має індоєвропейських аналогів) сформувалася в спільнослов'янській мові з первинним значенням спільної ідеї невідповідності нормі. В. Карасик зазначає: «Етимологічні дослідження засвідчують, що семантична структура номена гріх містила денотативні семи *дія*, порушення та конотативну оцінку семи *погано*. Семантичний потенціал такої номінації посприяв і розвитку релігійно-етичної семантики «проти законів релігії», пізніше став одним із провідних концептів і понять християнства» [3, с. 294].

За лексико-семантичною кваліфікацією, *гріх* – це 1. рел. Порушення релігійно-моральних догм, настанов і такого іншого. 2. Поганий, непорядний вчинок, якийсь недолік, помилка, недогляд. 3. Непорядно, недобре, недозволено. Відтак *гріховний* – який порушує релігійно-моральні догми, настанови і таке інше; який веде до гріха; схильний до гріхів. *Гріхопадіння*. 1. За біблійним переказом – порушення першими людьми, Адамом і Євою, завітів, даних їм Богом. 2. ірон. Порушення громадських норм моралі, поведінки [4, с. 171]. Отже, в українськомовному вимірі номінація *гріх* має кілька значень (порушення законів релігії, насамперед Заповітів Бога; порушення суспільно-моральних норм; поганий вчинок; помилка) і позначає дію індивіда, стан, спричинений цією дією.

У філософському аспекті *гріх* (із грецької *amartia* – помилка, промах) – 1. Вчинок проти волі, заповідей і замислів Божих, а також думки і слова, що призводять до таких вчинків. 2. Гріх виявляється у прагненні людини бути самодостатньою, незалежною від Творця, у запереченні Його благодаті й любові, у небажанні покладати основні життєві надії на Бога [5]. У профанному розумінні *гріх* потрактують як невідповідність дій індивіда стандартам поведінки, порушення ним табу, законів чи моральних кодексів. Філософський дискурс категоризує окреслене поняття як порушення Божих заповідей, трансформацію моральних цінностей, відмову від Господньої благодаті й любові, невідповідність норм поведінки в соціумі, тобто синтезує релігійний і світський аспекти – сакральне і профанне.

За біблійними уявленнями, *гріх* – це порушення заповідей і закону Божого. «Грѣхъ (преступление закона). Грѣхъ есть беззаконіѣ. Онъ перешель къ человѣку отъ діавола, прельстившаго Адама и Еву и склонившаго ихъ преступити заповѣдь Божию. От грѣха Адамова произошли проклятіе и смерть» [6, с. 177].

У Книзі Книг поняття гріховності (неправедності) скатегоризвано як беззаконня (1 Ів. 3:4) й конкретизовано в низці номінацій: «*лихі думки, розпуста, крадіж, душоубство, перелюби, безстидство, завидющее око, богозневага, гордоці, безум*» (Мр. 7: 21-22), «*неправда, зажерливість, заздрість, убивство, суперечка*» (Рим. 1: 29), тому «... *ні розпусники, ні ідоляни, ні перелюбники, ні блудодійники, ні мужоложники, ні злодії, ні користолобці, ні п'яниці, ні злоріки, ні хижаки – Царства Божого не впадуть!*...» (1 Кор. 6: 9-11). Отже, до поняттєвого поля концепту *гріх* залучено такі поняття: порушення Божого закону, ідолопоклоніння, ворожба, богозневага, богохульство, гординя, неправда, аморальність, блуд, перелюб, убивство, жадоба, пристрасть, заздрість, гнів, підступ, здирство тощо.

Структуру біблійного концепту *гріх* моделюють лексеми (гріховний, грішити, неправедний), символами-асоціати, які разом формують єдиний простір, наближаючи концепт до вищого рівня абстракції. Мовні вербалізатори (як експліцитні, так й імпліцитні) категорії *гріх* водночас є маркерами негативного оцінювання носіїв цієї ознаки, які репрезентують негативний модус. Такий концепт апелює до фонових знань адресата, залучаючи до своєї конфігурації прецедентні оніми, а саме: Адам, Єва, Каїн, Нимрод, Хам, Валтасар, Понтій Пілат, Ірод, Іуда, Даліла, Гог; Ваал, Мамон, Молох тощо; Содом, Вавилон, Гефсиманія, Магог тощо.

Отже, окреслені символами з антропонімним (відантропонімним) і топонімним (відтопонімним) компонентами як вербалізатори біблійного концепту *гріх* залучено до фразеологічної площини здебільшого із сформованим у біблійному дис-

курсі власним символічним значенням. Тотожність символіки фразеологічних знаків і знаків символічної системи зумовлена їхніми спільними витоками – старозаповітними та новозаповітними текстами.

Попри часткову деактуалізацію складників фразеологізованих сполук (*Валтасарів бенкет, посилати від Понтія до Пилата, хамові виродки (діти), вавилонська блудниця, Гог і Магог, як Нимрод, дужий мисливець перед Господнім лицем*), біблійні символами не втрачають свого значення, окрім трьох останніх. Образно-виражальний потенціал символами *вавилонська блудниця* розвинувся завдяки актуалізації усталених і нашарованих нових асоціативних зв'язків. Носіїви української мови без достатніх фонових знань не зрозуміли значення сполуки *вавилонська блудниця*, де семантика другого компонента є домінантною, що й спричинило трансформацію всієї сталої одиниці. Таку образність досить часто трактують буквально й застосовують відповідно до жінки легкої поведінки, чия порочність набула надзвичайних «історичних масштабів».

В Апокаліпсисі антропонімами Гог і Магог символічно марковані антихристові сили, які повстануть проти Господа і Його війства в останні часи перед Божим Судом (Об. 20: 7-8). У Старому Заповіті (Єз. 38: 1-6, 39) Гог – цар країни Магог, який, за пророцтвом, повинен розв'язати війну з Ізраїлем, проте за вироком Божого Суду його разом із військом буде знищено. Наявні морфологічні варіанти (*Гог і Магог, Гора і Марора, Гог-Магог*) засвідчують значний рівень асиміляції. Біблійний прототип – назва язичницьких народів чи ім'я жорстокого царя із Книги Єзекіїля (важко визначити, за яким саме контекстом сформовані фонові знання) – уможливило констатацію розширеної семантики. У профанному аспекті *гог і магог* є в кожній людині, і саме це спричиняє гріховні вчинки та відвертає її від праведності, проте особистість здатна протистояти самій собі та перемогти в цій важкій боротьбі, тобто вбити в собі *гога й магога*.

Актуалізований семантичний потенціал фразеологізованої символами з антропонімом Нимрод апелює до образності, біблійний прототип знаний в українськомовній практиці з такими ознаками: велетень, сильна людина, непересічна, а тому, напевно, і дужий мисливець, тобто позитивні конотації домінують, натомість негативні не актуалізовано. Не кожен сучасний мовець оперує фоновими знаннями щодо символічної образності такого референта (ідолопоклоніння, фундатор Вавилонського центру світового жрецтва, богозневага тощо). У разі залучення символами до ідіоматичної площини важливим є визначення сутності мовного матеріалу як підстави для фразеологізації. Дериваційною семантичною базою є, власне, те, що цей вислів ще до появи Біблії був знаний як іудейське прислів'я, це й зумовило матеріалізацію саме такого мотивувального значення.

Висновки. Методика концептуального аналізу вможливило з'ясування змісту, який залучає до поняттєвого поля інші номени, категорії, образи, символами, фраземи, тобто знання, когнітивні уявлення. Аналіз парадигми бібліонімів як вербалізаторів концепту *гріх* має ґрунтуватися на виявленні його відношень з іншими компонентами тексту з огляду на те, що в поняттєвому вимірі концепти містять часто різноаспектні константи, зокрема такі морально-етичні категорії, як добро, зло, віра, невіра, праведність, гріх, життя, смерть тощо. Дослідження цих вербалізаторів концептів, безсумнівно, є перспективним.

Література:

1. Lakoff G., Johnson M. *Philosophy in the Flesh: The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. N.Y.: Basic books, 1999. 624 p.
2. Вильгельм фон Гумбольдт Избранные труды по языкознанию / Пер. с нем. А.А. Алексева, В.В. Бибица, О.А. Гулыга и др. М.: Прогресс, 1984. 400 с.
3. Карасик В.И. *Языковой круг: Личность, концепты, дискурс*. М.: Гнозис, 2004. 390 с.
4. *Словник української мови: в 11 т.* / За ред. І.К. Білодіда. К.: Наукова думка, 1971. Т. II. 550 с.
5. *Новейший философский словарь*. URL: <http://enc-dic.com/philosophy>
6. *Библейская энциклопедия*. Репринтное издание. М.: Терра, 1990. 902 с.
7. *Біблія або Книги Святого Письма Старого й Нового Заповіту* / Пер. проф. І. Огієнка. К.: Українське біблійне товариство, 2002. 1375 с.

Решетняк Е. А. Парадигма библионимов как вербализаторов концепта грех в сакральном дискурсе

Аннотация. Статья посвящена исследованию парадигмы библионимов с антропонимным и топонимным компонентами как вербализаторов концепта грех в сакральном дискурсе. В научной разведке очерчены границы поня-

тийного поля указанного концепта; выделена ассоциативно-образная парадигма ветхозаветных и новозаветных символов с антропонимным и топонимным компонентами как вербализаторов этого концепта; проанализировано соотношение между символом-библионимом и концептом грех в украинской лингвокультурологии.

Ключевые слова: Библия, концепт, символема, вербализатор, библионим, ассоциативно-образная парадигма, грех.

Reshetniak O. The paradigm of biblionyms as verbalizers of the concept sin in the sacral discourse

Summary. The article is devoted to the study of the paradigm of biblionyms with anthroponym and toponym components as verbalizers of the concept sin in the sacral discourse. The boundaries of the conceptual field of the mentioned concept are outlined in the scientific study; the author determined an associative and imaginative paradigm of Old and New Testament symbolemes with anthroponym and toponym components as verbalizers of this concept; the correlation between the symboleme-biblionym and the concept sin in Ukrainian linguoculturology is analyzed.

Key words: Bible, concept, symboleme, verbalizer, biblionym, associative and imaginative paradigm, sin.